

Kamoljon BOLLIYEV,
 Qarshi davlat universiteti assistenti
 E-mail: bolliyevkamol7772877@mail.com
 Tel: (90) 426-63-66

Qarshi DU DsC, prof. I.Kamolov taqrizi asosida

METHODOLOGY FOR IMPROVING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE TEACHER OF TECHNOLOGY IN THE PROCESS OF CONTINUOUS EDUCATION

Annotation

In this article, the development of the teacher's personality in the continuing education system, the use of the concept of competence in the evaluation of his activity results in the following years, the requirements for the technology teacher, the complex integrative nature of the profession of the technology teacher, the design of a continuous pedagogical education system for the professional and personal development of the teacher, in which the specialist It is consistently revealed that one must begin with a clear representation of the personality model.

Key words: Competence, competence, entrepreneurship, communication, independence, learning, property, feature, quality, quantity, professional competence.

МЕТОДОЛОГИЯ ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В данной статье рассматриваются развитие личности педагога в системе непрерывного образования, использование понятия компетентности при оценке результатов его деятельности в последующие годы, требования к учителю технологии, сложный интегративный характер профессии педагога. Педагог-технолог, проектирование системы непрерывного педагогического образования профессионального и личностного развития педагога, в которой последовательно выявляется, что начинать необходимо с чёткого представления модели личности.

Ключевые слова: Компетентность, предпринимательство, общение, самостоятельность, обучение, свойство, особенность, качество, количество, профессиональная компетентность.

UZLUKSIZ TA'LIM JARAYONIDA TEXNOLOGIYA FANI O'QITUVCHISINING KASBBIY KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI

Annotatsiya

Ushbu maqolada uzluksiz ta'lim tizimida o'qituvchi shaxsining rivojlanishi, uning faoliyat natijalarini baholashda kiyengi yillarda kompetensiya tushunchasidan foydalanilayotgani, texnologiya o'qituvchiga qo'yiladigan talablar, texnologiya fani o'qituvchisi kasbining murakkab integrativ tabiati, o'qituvchining kasbiy va shaxsiy rivojlanishi maqsadida uzluksiz pedagogik ta'lim tizimini loyihalash, unda mutaxassis shaxsi modelini aniq ifodalashdan boshlanishi kerakligi izchil ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Kompetensiya, kompetentlik, tadbirkorlik, muloqot, mustaqillik, uquvlilik, xossa, xususiyat, sifat, miqdor kasbiy kompetensiya.

Kirish. Bugungi kunda bo'lajak o'qituvchilarning ta'lim natijalarini "ta'lim", "tayyorlik", "umumiy madaniyat" tushunchalari orqali baholashdan "kompetentlik", "kasbiy kompetensiya" tushunchalariga o'tilmoqda. Bunday vazifa - zamonaviy bilimli, axloqiy tashabbuskor, hamkorlikka qodir, harakatchanlik, dinamiklik, konstruktivlik bilan ajralib turadigan pedagoglarni tayyorlashdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev "O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi"da qo'yidagicha fikr bildirganlar "Hammamizga ayonki, taraqqiyotning tamal toshi ham, mamlakatni qudratli, millatni buyuk qiladigan kuch ham bu – ilm-fan, ta'lim va tarbiyadir. Ertangi kunimiz, Vatanimizning yorug' istiqboli, birinchi navbatda, ta'lim tizimi va farzandlarimizga berayotgan tarbiyamiz bilan chambarchas bog'liq.

Buyuk yunon olimi Aristotelning "Vatan taqdirini yoshlar tarbiyasi hal qiladi", degan so'zlari bor.

Qarang, bu fikrlar miloddan avval aytilgan. Demak, insoniyat ongli hayot kechira boshlagan davrdan buyon ta'lim va tarbiya masalasi, doimo dolzarb ahamiyat kasb etib kelmoqda.

Bir o'ylab ko'raylik, dunyodagi rivojlangan davlatlar qanday qilib yuksak taraqqiyot va turmush farovonligiga erishmoqda? Eng avvalo, ilm-fan va ta'limga qaratilgan ulkan e'tibor tufayli emasmi?

Shuning uchun ham keyingi yillarda yurtimizni har tomonlama taraqqiy ettirish, yangi O'zbekistonni yaratish maqsadida barcha sohalar qatori ta'lim tizimida ham tub islohotlar olib borilmoqda" [1].

Kompetentlik (inglizcha "competence" – "qobiliyat") – faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajadagi kasbiy malaka, mahorat va iqtidorni namoyon eta olish [2] deb ta'kidlangan.

Shuni bilmoq kerakki, uzluksiz ta'lim tizimida mutaxassisning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish masalasi ko'plab o'qituvchilar va psixologlar tomonidan o'tkazilgan ko'plab tadqiqotlarda faoliyatli yondashuv – shaxsning yagonaligi, ong va faoliyatning birligi, faoliyat va aloqa jarayonlarining o'zaro bog'liqligi nuqtai nazaridan o'rganiladi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Kasbiy va pedagogik kompetensiyani o'rganish bir qator olimlarning N.V.Kuzmina, I.A.Zimnya, N.A.Muslimov, O.A.Qoysinov, M.H.Usmanbayeva faoliyatining dolzarb yo'nalishi hisoblanadi [3].

N.A.Muslimov o'z tadqiqotlarida "Kompetentlik" tushunchasini ta'lim sohasiga psixologik ilmiy izlanishlar natijasida kirib kelganligini, psixologik nuqtai nazardan kompetentlik "noan'anaviy vaziyatlar, kutilmagan hollarda mutaxassisning o'zini qanday tutishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan o'zaro munosabatlarda yangi yo'l tutishi, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to'la ma'lumotlardan foydalanishda, izchil rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalik"ni anglatishida deb tushuntiradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ilmiy tadqiqotimizda adabiyotlarni tahlil qilish, kuzatish, interfaol metodlardan foydalanildi.

Tadqiqotlar zamonaviy o'qituvchiga nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalar, balki insonparvarlik pozitsiyasi, o'z-o'zini tarbiyalash va o'z-o'zini takomillashtirishga intilish, yuksak shaxsiy fazilatlariga ega bo'lishi kerakligini ta'kidlaydi va o'qituvchining - kasbiy kompetensiyani tizimli shakllantirishni nazarda tutadi.

Tahlil va natijalar. O'quvchilarni bozor iqtisodiyoti sharoitlariga tayyorlash zarurati bilan bog'liq ta'lim muassasalariga qo'yilayotgan talablarning ortib borishi texnologiya fani o'qituvchilarini tayyorlash va ularning kasbiy malakasini oshirishning samarali usullarini izlashni dolzarb vazifa qilib qo'yadi. Texnologiya fani o'qituvchisi hal qilishi kerak bo'lgan turli xil vazifalar orasida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin:

maktab o'quvchilarida politexnik bilimlarni, iqtisodiy, ekologik va kasbiy madaniyatni, texnik va texnologik taffakurni, ijodiy va ilmiy dunyoqarashni shakllantirish;

talabalarni zamonaviy ishlab chiqarish, bozor iqtisodiyoti, menejment va xizmat ko'rsatish sohasi asoslari bilan tanishtirish.

mehnatsevarlik, tadbirkorlik, muloqot, mustaqillik, bag'rikenglik, mas'uliyat, halollik va boshqa fazilatlarini tarbiyalash.

turli iste'mol tovarlaridan mehnat ob'ekti sifatida foydalanish va sotishda raqobatbardoshlikni hisobga olgan holda ishlab chiqarish;

kasbiy o'zini-o'zi belgilash uchun shart-sharoitlarni ta'minlash.

shaxsning faoliyat subekti sifatida rivojlanishi.

Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, texnologiya fani o'qituvchisining kasbiy faoliyati murakkab integrativ xususiyatga ega bo'lib, ushbu faoliyatning serqirraligi bilan ajralib turadi va tadbirkorlikka oid kompetensiyalar ham shakllantiriladi. Bunday vaqtda quyidagi holatlar bilan farqlanadi:

Birinchidan, uning predmet asosini mehnat ob'ekti va vositalari, ishlab chiqarish jarayoni texnologiyasi va boshqaruv usullari haqidagi texnik bilimlar tizimi tashkil etadi;

Ikkinchidan, buyum yasash jarayonining (hunarmandchilik mahsulotlarini ichlab chiqarish) xarakterli xususiyati ishning tadbirkorlik tomonidir;

Uchinchidan, faoliyatning ustuvor predmeti - o'qituvchi va talabalarning texnik, texnologik va tadbirkorlik bilimlari tizimini, texnologik jarayon, texnologik operatsiya, harakat usullarini, qobiliyatlarini o'zlashtirishga asoslangan kasbiy faoliyatni shakllantirishga qaratilgan birgalikdagi o'quv va amaliy faoliyati hamda ko'nikmalar hisoblanadi.

Texnologiya fani o'qituvchisining faoliyati tizimli xarakterga ega bo'lib, "Odam - odam" ijtimoiy tipidagi va "Odam - texnika" texnika tipidagi kasblar o'rtasidagi chegara hududida joylashgan. Texnologiya fani o'qituvchisi faoliyatining murakkab integrativ xususiyati me'yoriy pedagogik faoliyatning ikki tomonlamaligi bilan kuchayadi.

Pedagogik faoliyat sub'ekt-ob'ekt tipidagi munosabatlar (o'qituvchining o'quv fanining predmet mazmuniga munosabati) va o'quvchilar bilan pedagogik o'zaro munosabatlarni tashkil etuvchi sub'ekt-sub'ekt tipidagi munosabatlar bilan tavsiflanadi. Pedagogik faoliyatning muvaffaqiyatli ishlashi uchun o'qituvchi munosabatlarini sohalarni hisobga olishi kerak.

Shunday qilib, texnologiya fani o'qituvchisi kasbining murakkab integrativ tabiati uning shaxsiyati va faoliyatining kasbiy xususiyatlariga yuqori talablarni qo'yadi. O'qituvchi faoliyatining professionalligi uning yuqori ko'nikmasi va malakasini, qo'llaniladigan ijodiy va kasbiy mahoratning xilma-xilligini aks ettiradi. O'qituvchi shaxsining kasbiy mahorati uning kasbiy muhim va shaxsiy-ishbilarmonlik fazilatlarini rivojlantirishning yuqori darajasini, yuksak darajadagi ijodkorlikni, kasbiy o'qituvchilik faoliyatiga motivatsion va qiymatga asoslangan munosabatni aks ettiradi.

Psixologik-pedagogik tadqiqotlarda professional kompetensiya yaqinda o'qituvchi faoliyatining o'ziga xos xususiyatiga aylandi. Kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatning eng muhim sharti sifatida kompetensiya tan olinadi. Biroq, psixologik va pedagogik tadqiqotlarda "kompetentlik" atamasi haqida umumiy qabul qilingan tushuncha mavjud emas. Keling, ushbu kontseptsiyaga turli mualliflarning yondashuvlarini taqqoslaylik. Kompetensiya bir qator fanlarning o'rganish predmeti hisoblanadi: mehnat sotsiologiyasi, mehnat psixologiyasi, mehnat statistikasi, ergonomika, fiziologiya, mehnat huquqi, akmeologiya va boshqalar.

Zamonaviy tadqiqotlar muvaffaqiyatli kasbiy faoliyat uchun muhim bo'lgan o'qituvchining xususiyatlarini tahlil qilish orqali pedagogik kompetensiyani tavsiflashning an'anaviy yondashuvini qo'llab-quvvatlaydi. Kasblarni mehnat predmetiga ko'ra tasniflab, pedagogik kasbni "insondan-shaxsga" turiga ajratadi va bunday kasb egasiga quyidagilar xosligini ta'kidlaydi: rahbarlik, o'qitish, tarbiyalash qobiliyati; tinglash va eshitish qobiliyati; keng dunyoqarash; madaniyat; shaxsning his-tuyg'ulari, ongi va xarakterining namoyon bo'lishini, uning xatti-harakatini, aqliy tasavvur qilish, uning ichki dunyosini modellashtirish qobiliyati yoki imkoniyatini kuzatish; "Inson har doim yaxshiroq bo'lishi mumkinligiga ishonishga asoslangan insonga dizayn yondashuvi"; empatiya qilish qobiliyati; nostandart vaziyatlarni hal qilish; o'zini o'zi boshqarishning yuqori darajasi va h.k. Ko'pgina tadqiqotchilar kasbiy pedagogik kompetensiya tushunchasiga ko'p qirrali o'qituvchilik faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan xilma-xil bilim va ko'nikmalarni kiritadilar.

Kasbiy pedagogik kompetensiya o'qituvchining o'zi tashuvchisi bo'lgan mutaxassisligini talaba shaxsini shakllantirish vositasiga aylantirish qobiliyati sifatida tavsiflanadi. Ammo agar kompetensiya pedagogik kasbiy faoliyatning boshqa omillariga qo'shni omil bo'lib kasbiy kompetensiyasi umumiy tushuncha hisoblanadi.

Kasbiy kompetensiya - bu "pedagogik faoliyat, pedagogik muloqot etaricha yuqori darajada amalga oshiriladigan, o'qituvchining shaxsiyati amalga oshiriladigan, maktab o'quvchilarini o'qitish va tarbiyalashda yaxshi natijalarga erishiladigan o'qituvchining ishi". Ushbu yondashuvning katta afzalligi shundaki, kasbiy kompetensiyaning barcha xususiyatlari o'qituvchi ishining uchta jihati bilan bog'liq: uning texnologiyasi - o'qituvchining haqiqiy faoliyati, pedagogik muloqot va o'qituvchining shaxsiyatidir.

Kasbiy kompetentlik quyidagi holatlarda yaqqol namoyon bo'ladi [4].

murakkab jarayonlarda:

noaniq vazifalarni bajarishda;

bir-biriga zid ma'lumotlardan foydalanishda;

kutilmagan vaziyatda harakat rejasiga ega bo'la olishda.

Kasbiy kompetensiyaga ega mutaxassis:

o'z bilimlarini izchil boyitib boradi;

yangi axborat o'zlashtiradi;

davr talablarini chuqur anglatadi;

yangi bilimlarni izlab topadi;

ularni qayta ishlaydi va o'z amaliy faoliyatida samarali qo'llaydi.

Pedagogik kompetensiyaning bir nechta quyi tuzilmalari mavjud: maxsus kasbiy kompetensiya, ijtimoiy kompetensiya, shaxsiy kompetensiya, individual kompetensiya. Nafaqat faol kontekstda, balki o'qituvchining butun ishi, jumladan, faoliyatdan tashqari, shaxsiyat va muloqotda ham belgilaydi. O'qituvchining pedagogik faoliyati ostida fan bo'yicha bilimlar, o'qitish usullari va didaktikasi, shuningdek, pedagogik muloqot ko'nikmalari (madaniyati) uyg'unligini tushunadi.

Kasbiy kompetensiya nafaqat o'qituvchiga o'z kasbiy faoliyatini samarali amalga oshirishga imkon beradigan bilimlar, ko'nikmalar, fazilatlar va xususiyatlar to'plami sifatida ko'rib chiqilishi kerak, balki uni sub'ektiv yaxlitlik nuqtai nazaridan ya'ni shaxsiy kompetensiya sifatida tahlil qilish kerak. Ko'pincha, o'qishlarda kasbiy kompetensiya ko'rsatkichlari ob'ektiv zarur bilimlar, qobiliyatlar, ko'nikmalar, shuningdek, kasbiy pozitsiya, psixologik xususiyatlar (sifatlar) bilan belgilanadi.

Biz kompetensiyani o'qituvchining kasbiy rivojlanishining hozirgi va samarali darajasi deb hisoblashimiz mumkin, quyidagi bloklar kasbiy rivojlanishning tarkibiy qismlari sifatida qaraladi:

1) kasbiy ahamiyatga ega shaxsiy fazilatlar (asosiy blok);

2) umumiy kasbiy bilim;

3) psixologik-pedagogik mahorat.

O'qituvchining kasbiy va shaxsiy rivojlanishi maqsadida uzluksiz pedagogik ta'lim tizimini loyihalash, unda mutaxassis shaxsi modelini aniq ifodalashdan boshlanishi kerak.

Malaka oshirish modeli tarkibiga quyidagi tarkibiy qismlar kiradi:

bo'lajak o'qituvchiga buyurtma, zamonaviy texnologiya fani o'qituvchisi sifatleri tizimi;

ixtisoslashtirilgan sinf o'quvchilarining (universitetgacha bo'lgan bosqich), talabalarning (universitet bosqichi) ehtiyojlari va qiziqishlarini o'rganish;

talabaning shaxsiy imkoniyatlari tizimini rivojlantirish: universal kasbiy va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish;

shaxsning fazilatleri va individual xususiyatlari tizimini rivojlantirish: shaxsiy xususiyatlar (kasbiy yo'nalish), shaxsiy xususiyatlar, dunyoqarash, individual faoliyat uslubi.

O'qituvchilarning uzluksiz ta'lim tizimi faoliyatining umumiy maqsadiga asoslanib, o'qituvchilarni tayyorlashning har bir bosqichining maqsadlarini aniqlash, kasbiy kompetensiyani rivojlantirishni ta'minlash kerak. Universitetga tayyorgarlik bosqichi kelajakdagi talabada o'qituvchilik kasbiga qiziqishni rivojlantirishga, o'z-o'zini bilish, fikrlash va o'z-o'zini harakatga asoslangan kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan fazilatlar va shaxsiy xususiyatlarni rivojlantirishga qaratilgan. Bizning holatda, texnologiya o'qituvchisi faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, ixtisoslashtirilgan sinfga o'quvchilarni tanlashda amaliy faoliyat uchun qobiliyatlarni aniqlash kerak.

Xulosa va takliflar. Shunday qilib,

- uzluksiz ta'lim tizimida texnologiya o'qituvchisi quyidagi kompetensiyalarni takomillashtirib borishi lozim bo'ladi: kuzatish, sxema va chizmalarni tushunish va oqiy olish, fazoviy fikrlash, texnik jihoz va qurilmalarni ishlata olish va buyum yasash bilan bogliq ishlarni amalga oshira olishni bilishi;

- oliy ta'lim tizimi bo'lajak o'qituvchining kasbiy va shaxsiy rivojlanishi uchun asosiy hisoblanadi, chunki aynan shu davrda bo'lajak o'qituvchining shaxsiy va kasbiy fazilatlarini shakllantirish uchun eng qulay sharoitlar mavjud.

- oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim yetakchi maqsad sifatida shaxsiy va ta'lim ehtiyojlarini qondirish uchun keyingi kasbiy va shaxsiy o'sish, o'qitishning individual uslubini rivojlantirish, qayta tayyorlash va malakasini oshirish uchun o'z-o'zini tarbiyalash faoliyatini o'z ichiga oladi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. 2020 yil 30-sentabr. <https://sudyalar.olyi.kengashi.uz/uz/reports/211>
2. Muslimov M., Usmonboyeva N.A., Sayfurov M.H., To'rayev D.M. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari / Muslimov – Toshkent, 2015. – 120 bet.
3. Ishmurodova G.I. Texnologiya o'qituvchisi didaktik kompetensiyalarini takomillashtirish //Ilm sarhasmalari.2021 y.№10. 105-109b.
4. Qochqorova N.M. Pedagogik kasbiy kompetentligi va kreativlik. Darslik. Bookmany print – T.: 2022-259 b.
5. Salayeva M.S. Umumiy pedagogika. Darslik. - Toshkent "Nodirabegim". 2021. – 598 bet.
6. Musurmanova A. va boshq. Umumiy pedagogika. O'quv qo'llanma. "O'z kitob savdo nashriyoti",2020
7. Mavlonova A., Vohidova N.H., Raxmonqulova N.H. Pedagogika nazariyasi va tarixi. Darslik T.: Fan 2010